

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2023.23.1.73-84>

Wisdom in the Letters of Anthony the Hermit

Múdrost' v listoch Antona Pustovníka

Peter Dufka

Abstract

In his Letters Antony speaks of wisdom which takes on three meanings: practical, mental, and spiritual. Practical wisdom, reflected in the term σοφός, covers both the craftsmen such as poets, musicians. Mental wisdom for Antony means a certain disdain of all too material preoccupations as to be able to know oneself but also to understand the time in which we live. Spiritual wisdom is the ability to see through the deceptions of the devil, while recognizing the goodness of the heavenly Father. These three types of wisdom in the letters of St. Anthony were addressed to his contemporaries, but they have not lost their actuality. They also have something to say to the man of today.

Keywords: Wisdom. Mind. Spirit.

Úvod

V bežnom živote považujeme múdrost' za schopnosť prezieravo uvažovať, neprehladiť dôležité veci, obozretne a vyvážené vyhodnocovať rôzne životné voľby a možnosti. Je to schopnosť rozhodnúť sa pre to, čo je podľa poznania vo svetle rozumu a skúseností, a v každom prípade v súlade s morálkou a duchovnými hodnotami, v danom momente najlepšie. Podstatnou črtou múdrosti je schopnosť správne rozlišovať.

V Novom zákone označujú činnosť rozlišovania dve slovesá: δοκιμάζω vo význame skúšať, experimentovať¹ a διακρίνω, čo znamená rozlišovať, oddeľovať, triediť, rozhodovať, posudzovať.² Tento druhý význam sa v Antonových listoch vyskytuje viackrát a označuje rozlišovanie medzi dobrom a zlom alebo medzi čnosťami a vášňami. Výraz διακρίνω úzko súvisí s múdroťou, ktorá má svoje korene vo Svätom Písme a gréckej filozofii. Rozlišovanie je tu prítomné spôsobom, ktorý nie je vždy explicitne vyjadrený, ale súvisí s istým spôsobom života a správania sa. Ide skôr o múdry spôsob

¹ Porov. KITTEL, G.F.: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*. Vol. II, Brescia 1966, s. 1403.

² Porov. KITTEL, G.F.: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*. Vol. V., Brescia 1969, s. 1023-1024.

života, ako o rozlišovanie ako také. V jeho listoch môžeme zachytiť tri rozmery múdrosti: praktickú múdrosť, múdrosť mysle a duchovnú múdrosť. Ide o tri úrovne múdrosti, ktorým zodpovedajú tri úrovne duchovného rozlišovania. Skôr, ako sa im budeme venovať trochu bližšie, v krátkosti predstavíme biografiu sv. Antona Pustovníka.

Sv. Anton žil približne v rokoch 250 až 356 v Egypte. Zo životopisu pripisovanému sv. Atanázi Alexandrijskému³ vieme, že pochádzal z kresťanskej, dobre situovanej rodiny. V mladosti osirel a mal malú sestru, o ktorú sa musel starať. Jedného dňa sa ho však hlboko dotklo slovo evanjelia, ktoré počul v chráme: *Ak chceš byť dokonalý, chod', predaj, čo máš, rozďaj chudobným a budeš mať poklad v nebi. Potom príď a nasleduj ma!* (Mt 19, 21).⁴ Okamžite v sebe pocítil, že musí rozdať všetko, čo vlastní. Po krátkom čase zveril svoju sestru komunite panien a začal žiť osamelým životom neďaleko svojej dediny. Prvé kroky jeho mníšskeho života sa vyznačovali intenzívnou modlitbou a pokáním, v čom ho inšpirovala aj prítomnosť niektorých samotárov. Sv. Anton ich často navštevoval a učil sa od nich. Mal mimoriadnu schopnosť inšpirovať sa a od každého si odniesť to, v čom vynikal. I keď v mníšskom živote bol začiatočník, nemožno povedať že začínal od nuly. O živote eremitov toho vedel už pomerne dosť (v. An. 1 – 2)⁵.

V jeho živote možno identifikovať niekoľko presných etáp:

V prvej etape (v. An. 2 – 7) Anton, krátko po zážitku v chráme, ktorý považoval za moment svojho povolania, predal všetko, čo mal, a začal sa venovať asketickému životu, najprv v blízkosti svojho domova, potom na stále vzdialenejších miestach.

V druhej etape (v. An. 8 – 10) našiel miesto opusteného hrobu, vzdialené od svojej rodnej dediny, kde zostal asi 35 rokov.

V tretej etape (v. An. 11 – 48) odišiel na púšť, do opustenej pevnosti. Počas tohto obdobia sa stal vyhľadávaným duchovným otcom. Vďaka nemu sa táto oblasť stále viac začala plniť ľuďmi, ktorí nasledovali jeho príklad života v samote.

Vo štvrtej etape (v. An. 49 – 93) sa usadil na vrchu, kde sa odohrali viaceré zázračné udalosti, uzdravenia a prorocké videnia.

Sv. Antonovi sa pripisuje sedem listov napísaných v gréčtine (originálny text sa stratil), neskôr preložených do arabčiny, koptčiny, gruzínčiny, latinčiny a sýrčiny. Z ďalších dvoch listov, adresovaných Teodorovi z Tabennesi a Atanázi, sa zachovalo len niekoľko úryvkov citovaných v gréčtine

³ Porov. ATANASIO DI ALESSANDRIA: *Sant'Antonio Abate. La sua vita*, BARTELINK, G.J.M., ed., Bologna 2013.

⁴ Všetky citácie Svätého Písma sú z prekladu Jeruzalemskej Biblie, Dobrá kniha, Trnava 2013.

⁵ Skratka (v. An.) s číselným označením sa vzťahuje na presné súradnice daného úseku Životopisu sv. Antona, ktorého autorom je sv. Atanáž. Všetky nové vydania sa držia tohto číselného značenia.

a koptčine.⁶ Tradícia pripisuje Sv. Antonovi aj tridsaťosem apoftegiem, ktoré sú zoradené podľa abecedy, z ktorých tridsať sa nachádza v systematickej zbierke.⁷

V tejto štúdií sa pokúsime poukázať na múdrosť a schopnosť rozlišovania ukryté v Antonových listoch a ktoré môžu do istej miery poslúžiť i človeku dnešnej doby.

1. Praktická múdrosť

V Antonových listoch môžeme jasne zachytiť prvky praktickej múdrosti, ktorú charakterizuje istá schopnosť rozumne reagovať na svoje okolie. Praktická múdrosť má svoj základ v gréckej filozofii a v Biblii.

V antickom Grécku stoicizmus rozlišoval medzi múdrosťou, ktorá sa stotožňovala s univerzálnym kozmickým rozumom, a rozvážnosťou (φρόνησις) – praktickou múdrosťou, ktorá bola považovaná za základ čnosti. Múdrosť dosahujú len múdri, avšak rozvážnosť môžu dosiahnuť všetci ľudia, a to praktizovaním čnosti.⁸

Najstaršia grécka zmienka o praktickej múdrosti sa nachádza v Iliade (xv, 411 – 412). Homér hovorí o zručnom tesárovi, ktorý je vynikajúcim znalcom svojho remesla. Na kvalifikáciu tohto umenia používa termín σοφία, vlastný praktickej múdrosti. Σοφός sa potom vzťahuje nielen na remeselníkov, ale aj na básnikov, hudobníkov, rytierov, námorníkov, umelcov atď. Znamená teda praktickú zručnosť, ale i umeleckú schopnosť.⁹

Múdrosť je vo svojom praktickom aspekte prítomná i v biblických textoch. Čiastočne sa zhoduje s gréckym pohľadom, ale označuje tiež, ako to zachytáva kniha Múdrosti, Božiu odpoveď na prosby svojho ľudu: *Preto som sa modlil a bol mi daný rozum, volal som o pomoc a prišiel ku mne duch múdrosti. Cenil som si ju nad žezlá i tróny a bohatstvá som nemal za nič proti nej... Ale s ňou prišlo mi všetko dobré a jej rukami nesmierne bohatstvá* (Múd 7, 7 – 8; 7, 11).¹⁰ Praktickú múdrosť ako jedinečné bohatstvo možno vnímať predovšetkým v chápaní Boha. Boh Hebrejov je dynamický, konkrétny a blízky aj v každodennom, praktickom živote. Zaujíma sa o svoj ľud a prichádza

⁶ Porov. GARITTE, G.: *Lettres de S. Antoine. Version géorgienne et fragments coptes*, CSCO 148/Iber. 4, 149/Iber. 5, Louvain 1955. Pre prvý list používame sýrsky text, ktorý publikoval a preložil NAU, F.: *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine*. In: *Revue de l'Orient Chrétien* 14, Roma 1909, s. 282-297.

⁷ Porov. *Patrologia Graeca* (PG) 65, Parisiis- Ex typis J.-P. MIGNE, 1864, s. 76-88.

⁸ Porov. GILBERT, M.: *Sagesse. I. Ancien Testament*. In: *Dictionnaire de spiritualité XIV*, Paris 1990, s. 74.

⁹ Porov. SOLIGNAC, A.: *Sagesse. IV. Sagesse antique et sagesse chrétienne*. In: *Dictionnaire de spiritualité XIV.*, Paris 1990, s. 96-97.

¹⁰ Porov. GILBERT, M.: *Sagesse. I. Ancien Testament*. In: *Dictionnaire de spiritualité XIV*, Paris 1990, s. 74.

k nemu, vypočúva tých, ktorí k nemu volajú: *Neboj sa, lebo ja som s tebou, nestrachuj sa, lebo ja som tvoj Boh. Ja ťa posilňujem, ja ti pomáham, ja ťa držím svojou pravickou mojej spravodlivosti. (...) Lebo ja, Jahve, tvoj Boh, držím ťa za tvoju pravicu, ja ti hovorím: Neboj sa, lebo ja som s tebou* (Iz 41, 10, 13). Predstavuje sa ako ochranca chudobných, vdov a sirôt: sú to jeho privilegovaní. Zdá sa, že toto neochvejné presvedčenie zbožného človeka má svoj pôvod v skúsenosti Izraela počas exodu. *Jahve chráni ľudí bez domova, pomáha sirote i vdove, ale marí plány bezbožníkov* (Ž 146, 9).¹¹

V Antonovom životopise nachádzame množstvo konkrétnych udalostí týkajúcich sa tejto praktickej múdrosti. Ide o praktické rozhodnutia v prospech iných: darovanie zdedeného majetku chudobným (v. An. 2, 1)¹²; uzdravenie cisárskeho úradníka (v. An. 57, 1)¹³ a posadnutej ženy (v. An. 71, 1)¹⁴; pomoc mučeníkom počas Maximinovho prenasledovania (v. An. 46, 1)¹⁵; vyvrátenie ariánov bludov v Alexandrii (v. An. 69, 1).¹⁶

V Životopise Sv. Antona je mnoho opisov askézy, ktorá je jeho charakteristickou črtou. Umrŕvoval svoje telo tvrdými praktikami (v. An. 7, 4)¹⁷. Antonio opakovane kvalifikoval askézu ako čnosť alebo cestu čnosti (v. An. 17, 1 – 7)¹⁸, ktorá je súčasťou praktickej múdrosti. Konkrétne skutky, o ktorých sa píše v listoch, ukazujú dva aspekty tejto múdrosti: práve spomínaný vonkajší, charitatívny a vnútorný, asketický. Úsilie o askézu je pomerne časté a jeho hlavným cieľom je čistota srdca, ktorá je potrebná pre duchovné rozlišovanie. Rozlišovanie ako hlbšie poznanie teda nie je plodom štúdia, ale modlitby a neustáleho očisťovania:

Vtedy srdce začne rozlišovať potreby duše od potrieb tela a Duch ho učí očisťovať telo a dušu prostredníctvom pokánia. Duch vedie srdce k práci prostredníctvom pôstu a bdelosti, aby sa telo a duša očistili (List 1, 3).¹⁹

Askéza podnecuje očistu srdca a otvára dvere k poznaniu; je jasne prítomná v Platónovej filozofii, ktorá považuje pravé poznanie za orientáciu celého človeka na duchovný svet. Filozofia nie je teoretické cvičenie, ale spôsob života, účasť na tom, čo človek pozná. Čnosť nie je potrebná len pre poznanie, ale je to i morálne, duchovné a intelektuálne cvičenie. Aby človek videl pravú skutočnosť, musí sa oslobodiť, musí sa odpútať od tohto sveta,

¹¹ CAMBIER, J. –LÉON-DUFOUR, X.: *Miséricorde*. In: *Vocabulaire de théologie biblique*, Paris 1970, s. 766-767.

¹² Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 152-154.

¹³ Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 329.

¹⁴ Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 369.

¹⁵ Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 393.

¹⁶ Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 363.

¹⁷ Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 173.

¹⁸ Porov. ATANASIO: *Sant'Antonio*, 173.

¹⁹ Porov. NAU, F.: *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine*. In: *Revue de l'Orient Chrétien* 14, Roma 1909, s. 285-286.

musí sa očistiť. Toto očisťovanie má dva aspekty, morálny a intelektuálny. V oboch prípadoch očista ako liek pre človeka spočíva v prechode od materiálneho k duchovnému, od vonkajšieho k vnútornému, od pominuteľného k večnému²⁰. V listoch Sv. Antona sú tieto základné pojmy podstatou jeho učenia o pokání ako prostriedku očistenia.²¹

Dalšou základnou témou jeho listov je prirodzený zákon chápaný ako vnútorná nevyhnutnosť. Gréci filozofi ho spájali s pojmom prírody a nájdeme ho i v dielach Klementa Alexandrijského. Sv. Anton považoval čnosti za prirodzené pre človeka, pretože sú ustanovené zákonom prírody: cnostný život je životom podľa prírody. Klement tento zákon (ὁρθὸς λόγος) stotožňuje s najvyššou časťou duše, ktorú podľa platónskej antropológie nazýva voûς. Žiť v súlade s prírodou znamená byť pánom seba samého a predovšetkým pánom svojej mysle. Podobné prepojenie medzi prirodzeným zákonom a duchovnou prirodzenosťou človeka je naznačené v listoch. Vrodený prirodzený zákon (ἔμφυτος νόμος) je daný človeku Stvoriteľom ako duchovná sila, o ktorú sa má starať.²² *Milovaní, vedzte, že pre tých, ktorí zanedbali svoj duchovný rast a neobetovali mu všetky svoje sily, bude príchod Spasiteľa pre nich dňom súdu* (List 2, 31).²³

Apoštolské konštitúcie spomínajú vrodený zákon v časti nazvanej *Blahoslavenstvo*, ktorá oslavuje Božiu prozreteľnosť týmto výrazom: *Požehnaný si, Pane, ktorý si ustanovil súčasný čas ako etapu spravodlivosti, ktorý si všetkým otvoril dvere milosrdenstva, ktorý si každému človeku ukázal vrodené poznanie a prirodzené rozlišovanie a povzbudenie zákona*.²⁴ Prostredníctvom vrodeného zákona Boh volá človeka späť k jeho pôvodu: byť poslušný a vrátiť sa k Bohu znamená jednoducho robiť to, čo je prirodzené. Sv. Anton vidí v odklone človeka od prirodzeného zákona nie priestupok, ale slabosť mysle, stratu duchovného vnímania a pravého poznania.²⁵

Ako uvádzajú dva úryvky z Prvého listu, žiť podľa prirodzenosti znamená praktizovať čnosti, riadiť sa rozumom, umožniť duchovný rast a k tomuto cieľu usmerniť všetky sily a úsilia: *Telo sa stáva čistým predovšetkým pôstom, početnými bdeniami, ale i akoukoľvek inou askézou, ktorá ho oslobodzuje od všetkých jeho žiadostí* (List 1, 2)²⁶. O niečo neskôr píše: *Toto som vám povedal, milované deti, aby ste vedeli, že človek musí konať pokánie na tele i na duši, aby sa očistil... Duch učí srdce liečiť každú ranu a rozoznávať vaše*

²⁰ Porov. PLATONE, *Fedone*, (67a, 69 b-c), Milano 2000, s.78-80.

²¹ Porov. RUBENSON, S.: *The Letters of St. Antony*, Lund 1990, s. 62.

²² Porov. RUBENSON, S.: *The Letters of St. Antony*, Lund 1990, s. 73.

²³ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 385

²⁴ Porov. *Les Constitutions Apostoliques. III. Livres VII et VIII*. M. Metzger, ed., SC 336, Paris 1987, s. 66.

²⁵ Porov. RUBENSON, S: *The Letters of St. Antony*, Lund 1990, s. 73-74.

²⁶ Porov. NAU, F., *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine*, in *Revue de l'Orient Chrétien* 14. Roma 1909, s. 285.

spojené s údmi jej tela od hlavy až po päty a iné, ktoré prichádzajú zvonka z vlastnej vôle človeka (List 1, 5).²⁷

V súhrne Sv. Anton označuje voľbu askézy za praktickú múdrosť, ako prostriedok očistenia, podmienku získania daru rozlišovania. Niektoré z týchto podmienok prehľbil neskôr i Evagrius a jeho nasledovníci. *Prax je duchovná metóda, ktorá očisťuje vášnivú časť duše.*²⁸

Táto schopnosť rozlišovania, ktorá je plodom askézy a očisťovania, často charakterizuje jednoduchých ľudí a je prítomná aj v apoftegmach. Svätý Arzén, veľmi vzdelaný muž, ktorý žil na púšti, sa snažil spoznať λογισμοί egyptských mníchov. Ktosi sa ho prekvapene opýtal: *Ako to, že my so všetkým našim vzdelaním a múdrosťou nič nedosiahneme, zatiaľ, čo títo egyptskí roľníci získavajú také čnosti?* Abba Arsene mu povedal: *My svojim svetským vzdelaním nič nedosiahneme, na druhej strane títo egyptskí roľníci vlastným utrpením získavajú čnosti.*²⁹ Ešte jasnejšie je vyjadrené v nasledujúcej apoftegma: *My svojou svetskou erudíciou nič nezískame, ale títo egyptskí poľnohospodári nadobudli čnosti svojimi asketickými skutkami.*³⁰

Praktická múdrosť vyjadrená v Antoniových listoch zdôrazňuje dôležitosť voľby askézy ako prostriedku očisty duše a tela. Potom sa Duch stáva priateľom očisteného srdca a učí srdce rozoznávať vášne, ktoré sa zautomatizujú a stanú sa akoby druhou prirodzenosťou človeka (List 1, 5).³¹

2. Múdrosť mysle

V hebrejskej Biblii sa koreň *hokmah*, múdrosť, opakuje viac ako 300-krát, najmä v knihe Jób, Prísloviach, v Kazateľ; viac ako 50-krát toto slovo nájdeme v hebrejskom Sirachovcovi. S múdrosťou súvisia aj termíny, ako poznanie (Prís 2, 5), veda, rozvážnosť (Prís 2, 6; Kaz 1, 16; Prís 24, 3); ďalej sa stretávame s dvojslovím múdrosť – inteligencia (Dt 4, 6), múdrosť – poučenie (Prís 1, 2), ktoré vyjadrujú ďalšie nuansy.³²

Biblia spája objavenie sa múdrosti v Izraeli s osobou Šalamúna, ktorý o ňu prosil a dostal ju od Pána. Šalamún pokorne vyjadruje svoju neschopnosť

²⁷ Porov. NAU, F., *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine*, in *Revue de l'Orient Chrétien* 14. Roma 1909, s. 287.

²⁸ Porov. ÉVAGRE le Pontique, *Traité Pratique ou le Moine*, GUILLAUMONT A. & C., ed., Sources Chrétiennes 171, Paris 1971, s. 661.

²⁹ Porov. *Les apophtegmes des Pères. Collection systématique. Chapitres X-XVI*, J.-C. Guy, ed., Sources Chrétiennes 474 (XV,7), Paris 2003, s. 286.

³⁰ Porov. *Les apophtegmes des Pères. Collection systématique. Chapitres X-XVI*, J.-C. Guy, ed., Sources Chrétiennes 474 (X,7), Paris 2003, s. 18.

³¹ Porov. NAU, F., *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine*, in *Revue de l'Orient Chrétien* 14. Roma 1909, s. 287.

³² Porov. GILBERT, M.: *Sagesse. I. Ancien Testament*. In: *Dictionnaire de spiritualité XIV*, Paris 1990, s. 73.

viest' taký početný ľud a hovorí: *Daj svojmu sluhovi srdce, ktoré vie počúvať, aby mohol spravovať tvoj ľud spravodlivo a rozlišovať medzi dobrom a zlom. Ved' kto by mohol spravovať tvoj ľud, ktorý je taký veľký?* (1 Kr 3, 9). Boh obdaril Šalamúna veľkou múdrosťou, inteligenciou a veľkým poznaním, ktoré prevyšovalo múdrosť ľudí z Východu a Egypta (1 Kr 5, 9 – 10). Bol autorom tritisíc prísloví a tisíc päť ód (1 Kr 5, 12). Šalamúnovo panovanie zostalo spojené s múdroslovnou literatúrou Izraela, ktorá sa prenáša v knihách pripisovaných Šalamúnovi. Cieľom týchto textov bolo vzbudiť v ľuďoch potrebu múdrosti³³. Biblická múdrosť s mnohými odtienkami preniká do Antonových listov, kde sa opakujú citáty z Prísloví v gréckom texte Septuaginty, ako to dokazuje záverečná výzva Druhého listu: *Pouč múdreho, bude ešte múdrejší!* (Pr 9, 9). V treťom liste Sv. Anton cituje Sv. Pavla Korint'anom, ktorý považuje adresátov za vzdelaných:

„Hovorím ako k inteligentným ľuďom“ (1 Kor 10, 15). Pochopte, čo hovorím a dosvedčujem: Ak každý z vás nenávidí všetko, čo patrí pozemskej prirodzenosti, nezriekne sa jej a všetkých svojich skutkov celým srdcom a nepozdvihne ruky svojho srdca k Otcovi všetkých, nemôže byť spasený (List 3, 32 – 33).³⁴

V tomto úryvku listu nejde len o múdrosť alebo intelektuálne poznanie, ale o hlbšie poznanie, zakorenené v teológii, kde možno rozpoznať stopy Šalamúnovej múdrosti. Bez poznania toho, čo patrí k ľudskej prirodzenosti, bez poznania vlastnej duchovnej podstaty, človek nemôže poznať Boha, nemôže pochopiť Božie spásne konanie; iba tým, že človek plne pochopí sám seba, naučí sa správne uctievať Boha. Pre sv. Antonia je poznanie seba samého (γνωθι σεαυτόν) jednou z podmienok priblíženia sa k tajomstvu Boha.³⁵ Ten istý biblický citát sa nachádza aj v Siedmom liste, kde autor vyzýva k sebapoznaniu, ktoré je východiskom pre poznanie Boha a tiež pre pochopenie doby, v ktorej človek žije:

„Hovorím vám ako ľuďom rozumným“ (1 Kor 10, 15); vy ste schopní poznať sami seba, a kto pozná sám seba, pozná Boha, a kto poznal Boha, musí mu vzdať úctu, aká mu patrí. Milovaní synovia v Pánovi, poznávajte seba samých, lebo kto pozná seba samého, pozná aj čas, v ktorom žije, a kto sa naučil rozoznávať časy, vie zostať pevný a nedá sa zviest' rôznymi náukami (List 7, 15 – 16).³⁶

Sv. Anton vyzýva adresátov svojich listov, aby si uvedomili svoju vlastnú situáciu a dobu, v ktorej žijú. Živým spôsobom sa zaoberá časom rozhodnutia, καιρός, ako príležitosťou k múdrosti. *Teraz sa pokúste pochopiť*

³³ Porov. GILBERT, M.: *Sagesse. I. Ancien Testament*. In: *Dictionnaire de spiritualité XIV*, Paris 1990, s. 75-76.

³⁴ Porov. *Patrologia Graeca 40*. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 991.

³⁵ Porov. BAZELAIRE, L.: *Connaissance de soi*. In: *Dictionnaire de spiritualité II*, Paris 1953, s. 1511-1543.

³⁶ Porov. *Patrologia Graeca 40*. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 1000.

dobu, do ktorej sme prišli. Keby som ti mal podrobnejšie hovoriť o slobode, musel by som ti povedať mnoho iných vecí, ale ak ponúkneš príležitosť múdrejmu, stane sa ešte múdrejším (List 6, 48 – 50).³⁷

Sebapoznanie je spojené s pochopením času, ktorý nám bol daný a je tiež podmienkou poznania iných skutočností. Kto pozná sám seba, vie, že je nesmrteľnej podstaty, pozná tento svet a jeho čas, pozná Stvoriteľa na základe jeho stvorenia. Dalo by sa povedať, že pozná samotného Boha, čo pozná všetko. Toto poznanie je podmienené cvičením zmyslov a čistotou srdca, bez ktorých človek nebude schopný rozoznať dobro od zla, správne od nesprávneho, skutočnosť od neskutočnosti.³⁸ *Každý rozumný človek, pre ktorého prišiel Spasiteľ, mal by vedieť, ako bol stvorený, mal by poznať sám seba a rozoznať dobro od zla, ak chce nájsť vyslobodenie pri Jeho príchode* (List 2, 25).³⁹

Preto je východiskovým bodom rozlišovania poznanie seba samého a svojho srdca. Sv. Anton učí adresátov svojich listov, aby cvičili svoje srdce a myseľ, rozlišovali medzi dušou a telom, rozlišovali medzi dobrom a zlom. Aby premohol duchovných nepriateľov (pokušenia) svojich bratov, odhaľuje metódy a úklady zlých duchov a stavia ich do protikladu k putu lásky a jednoty, ktoré patrí pravej podstate človeka, jeho pôvodu a budúcej dokonalosti.⁴⁰

3. Duchovná múdrosť

V Starom a Novom zákone sú pasáže, ktoré veľmi výstižné hovoria o prítomnosti zlých duchov alebo pokušení. Opis týchto duchovných bytostí a ich podvodov je silne prítomný aj v Antonových listoch. Schopnosť objaviť a identifikovať ich závisí od duchovnej múdrosti, čo je iný výraz pre duchovné rozlišovanie.

V nasledujúcom texte sa chceme zamerať na biblické prvky, ktoré majú v Antonových listoch rôzne odozvy. Možno ich rozdeliť do piatich skupín: I. Démoni; II. Podvody; III. Božie slovo; IV. Múdrosť srdca; V. Otcova dobrota.

I. V prvej skupine, (*Démoni*) je spoločným aspektom Písma a listov diabol, ktorého nachádzame v Starom aj Novom zákone. V knihe Tobiáš je veľa zmienok o zlom duchovi, ktorý zabíja a robí zlo (Tob 6,14). V Novom zákone je opísaných mnoho prípadov posadnutých ľudí, ktorých Ježiš oslobodil od diabla: V synagóge bol človek posadnutý nečistým diablom; začal hlasno kričať... Ježiš mu prísne prikázal: *MLČ a vyjdi z neho!* (Lk 4, 35).

³⁷ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 998.

³⁸ Porov. RUBENSON, S., *The Letters of St. Antony, Origenist Theology, Monastic Tradition and the Making of a Saint*, Lund 1990, s. 62-63.

³⁹ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 986.

⁴⁰ Porov. RUBENSON, S., *The Letters of St. Antony*, Lund 1990, s. 81-82.

Podobne aj v Živote je dievča sužované démonom uzdravené (pozri v. An. 71, 1).⁴¹ Tento druh oslobodenia od zlého ducha však nie je opísaný v listoch, ktoré hovoria len o stratégiách, ktoré duchovia používajú a ktoré zažil sám autor. *Neviete, aké sú rozmanité intrigy a umenia diabla; závidí nám, lebo poznal, že sme sa snažili spoznať svoju úbohosť a hľadali sme cestu, ako uniknúť zlým skutkom* (List 4, 23 – 24).⁴²

II. V druhej skupine (*Podvody*) sa zdôrazňuje hlavná vlastnosť zlého ducha, ktorou je jeho schopnosť klamať. Diabol, ako je napísané v knihe Genezis (3, 1 – 3), najprv oklamal našich praotcov a potom pokračoval vo svojich lžiach počas celého Starého zákona.

Preto v boji proti zlu zohráva dôležitú úlohu rozlišovanie.⁴³ Spočíva v schopnosti rozpoznať a odhaľovať falošných prorokov, ktorí zvyčajne prorokujú pozitívnu budúcnosť len preto, aby sa zapáčili ľuďom a urobili sa im sympatickými. Na rozdiel od pravých prorokov nepoukazujú na svoje chyby a hriechy. Falošní proroci sú teda podvodníci, lebo nehovoria v mene Pánovom, ale vo svojom vlastnom mene (Jer 28, 8 – 9).⁴⁴

Toto sú slová Jahveho Cebaot: Nepočúvajte, čo vám títo proroci hovoria! Oni vám predkladajú prázdne klamstvá, rozprávajú výplody vlastného srdca, nič z toho nepochádza od Jahveho. Odvážia sa povedať, čo mnou pohrdajú: Jahve prehovoril, budete žiť v pokoji. A všetkým tým, čo žijú podľa zatvrdlosti svojho srdca, vravia: Nič zlé sa vám nestane (Jer 23, 16 – 17).

Vo štvrtom liste sa uvádza niekoľko charakteristík démonov, medzi ktorými vyniká schopnosť klamať. Anton poznamenáva, že *sa nás všemožne snažia zvieŕť z cesty čistoty a uchylujú sa k mnohým druhom podvodov, aby z nás urobili svojich otrokov* (List 4, 25).⁴⁵ Klamstvo zlého ducha je teda spoločným prvkom niektorých pasáží Písma a listov.

III. Tretia skupina (*Božie slovo*) je zameraná na Božie slovo. V liste Hebrejom čítame: *Lebo živé je Božie slovo, účinné a ostrejšie ako každý dvojsečný meč; preniká až tam, kde sa delí duša a duch, kĺby a špič, a posudzujú pocity a myšlienky srdca* (Hebr 4, 12). Božie slovo je prostriedkom na rozlišovanie, rozdeľovanie a oddeľovanie toho, čo je za alebo proti Božej vôli.⁴⁶

⁴¹ Porov. ATANASIO DI ALESSANDRIA: *Sant'Antonio Abate. La sua vita*, BARTELINK, G.J.M., ed., Bologna 2013, s. 369.

⁴² Porov. *Patrologia Graeca 40*. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 993.

⁴³ V Starom Zákone (LXX), slovo διακρίνω nájdeme 23-krát. Označuje činnosť ako rozhodovanie, posudzovanie, ale i vládnutie.

⁴⁴ Porov. RICH, A.D.: *Discernment in the Desert Fathers. Diakrisis in the life and thought of early Egyptian monasticism*, Milton Keynes 2007, s. 2-3.

⁴⁵ Porov. *Patrologia Graeca 40*. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 993.

⁴⁶ Porov. RICH, A.D.: *Discernment in the Desert Fathers. Diakrisis in the life and thought of early Egyptian monasticism*, Milton Keynes 2007, s. 6-11.

Aj v Antonových listoch nachádzame zmienku o Božom slove, ktoré však nerozdeľuje, ale spája a zhromažďuje. V piatom liste píše: *Naše nepravosti ho ponížili, jeho ranou sme všetci uzdravení (porov. Iz 53, 5). Svojím slovom nás zhromaždil zo všetkých národov, aby pozdvihol nášho ducha zo zeme a naučil nás, že sme údmi jeden druhého* (List 5, 29 – 30).⁴⁷

IV. V štvrtej skupine (*Múdrosť srdca*) je spoločným aspektom srdce. V Písme je srdce prostriedkom videnia a chápania: „Srdce tohto ľudu sa stalo necitlivým, stali sa nedoslýchavými a zatvorili si oči, aby nevideli očami a nepočuli ušami a nepochopili srdcom a neobrátili sa a ja ich neuzdravím!“ (Iz 6, 10; Sk 28, 27).

O rozlišovaní, ktoré sa chápe ako činnosť srdca, sa hovorí aj v Antonových listoch. Píše totiž: *A vtedy srdce začína rozlišovať potreby duše od potrieb tela a Duch ho učí očisťovať telo a dušu pokáním. Duch vedie srdce v asketickej práci, aby sa očistilo telo i duša* (List 1, 3).⁴⁸

Oči srdca sú teda prostriedkom na odhalenie mnohých skrytých zlomyseľností; podľa Antona je to sám Boh, kto nám dáva múdrosť srdca.

Deti moje, chcem, aby ste vedeli, že sa za vás neprestávam dňom i nocou modliť k Bohu: nech vám otvorí oči srdca, aby ste videli mnohé skryté zlo, ktoré nám démoni v tejto dobe deň čo deň podsúvajú. Želám si, aby vám Boh dal poznanie srdca a ducha rozlišovania, aby ste svoje srdcia prinášali pred Otca ako obeť, a to veľmi čisté, bez poškvrnny (List 4, 27 – 28).⁴⁹

V. Napokon, v piatej skupine (*Otcova dobrota*) je spoločným prvkom verná láska Stvoriteľa, ktorý nikdy nezabúda na svoje deti. V Písme sú zmienky o skúškach, ktorým Boh podrobil ľudské bytosti, ako napríklad Abraháma (Gn 22, 1) a celý izraelský ľud (Ex 20, 20). V skúškach však Boh neopúšťa svoj ľud, ako na to upozorňuje prorok Izaiáš: *Či môže zabudnúť žena na svoje nemluvňa, môže nemilovať svoje vlastné dieťa? I keby niektorá zabudla, ja na teba nezabudnem* (Iz 49,15).

Presvedčenie, že Boh nikdy neopúšťa svoj ľud, je silne prítomné aj v Antonových listoch: *Stvoriteľ nás vo svojej vernej láske ku všetkým chcel navštíviť v našich slabostiach a v našej rozháranosti* (List 2, 9).⁵⁰ Dôveru v Božiu vernosť dokazuje aj Štvrtý list: *Vtedy sa zhromaždilo celé zhromaždenie svätých a prosili Otca o dobrotu, aby prišiel náš Spasiteľ na spásu nás všetkých, lebo on je náš verný veľkňaz, pravý lekár, ktorý môže uzdraviť našu veľkú ranu* (List 4, 10 – 11).⁵¹

⁴⁷ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 995.

⁴⁸ Porov. *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine*, in *Revue de l'Orient Chrétien* 14, Roma 1909, s. 285-286.

⁴⁹ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 993.

⁵⁰ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 984.

⁵¹ Porov. *Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863, s. 992.

Duchovná múdrosť je prítomná v Písme a v listoch. Je to schopnosť rozpoznáť prítomnosť diabla a rozpoznáť jeho klamstvá. Prostriedkami na rozlišovanie a duchovný boj sú Božie slovo, múdrosť srdca a vernosť Stvoriteľa.

Záver

V modernom vedeckom výskume existuje tendencia k vysokej miere špecializácie, pričom sa vylučuje to, čo nesúvisí s predmetom skúmania. Iba tak možno získať najvyššie kompetencie v danom odbore.

Tento princíp nemožno aplikovať na duchovné rozlišovanie, pretože spôsob života nemožno oddeliť od spôsobu myslenia. Duch, prax a myseľ, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, nemožno od seba oddeliť.

Aby sme sa mohli venovať téme nášho príspevku, duchovnému rozlišovaniu podľa Antona Opáta, skúmali sme najmä jeho Listy. Sú v nich obsiahnuté údaje o duchovnom rozlišovaní, nazývané duchovná múdrosť, ktoré sú pevne spojené s praktickou a duševnou múdrosťou. V troch krátkych kapitolách eseje sme sa pokúsili poukázať na túto súvislosť.

Poradie, v akom sa o nich hovorí, nie je náhodné, pretože duševná a praktická múdrosť predchádza duchovnej múdrosti. Dar duchovného rozlišovania nemožno získať bez čistej mysle a zdravého správania. Tieto tri druhy múdrosti sú dobre prítomné v Písme, ktoré, ako ukazujú citáty z Biblie, je pre Antonia duchovnou potravou.

Hoci spisy tohto veľkého pustovníka a askétu boli napísané pred pätnástimi storočiami, sú stále aktuálne a priliehavé pre dobu, v ktorej žijeme, túžiac po ohlasovanom a prežívanom Božom slove.

Bibliografia

- ATANASIO DI ALESSANDRIA: *Sant'Antonio Abate. La sua vita*, G.J.M. Bartelink, ed., Bologna 2013.
- BAZELAIRE, L.: *Connaissance de soi*. In: *Dictionnaire de spiritualité II*. Paris 1953.
- CAMBIER, J. – LÉON-DUFOUR, X.: *Miséricorde*. In: *Vocabulaire de théologie biblique*, Paris 1970.
- ÉVAGRE le Pontique: *Traité Pratique ou le Moine*, A. & C. Guillaumont, ed., Sources Chrétiennes 171, Paris 1971.
- GARITTE, G.: *Lettres de S. Antoine. Version géorgienne et fragments coptes*, CSCO 148/Iber. 4, 149/Iber. 5, Louvain 1955.
- GILBERT, M.: *Sagesse. I. Ancien Testament*. In: *Dictionnaire de spiritualité XIV*, Paris 1990.
- KITTEL, G.F.: *Grande Lessico del Nuovo Testamento*. Vol. II, Brescia 1966. *Les apophtegmes des Pères. Collection systématique. Chapitres X-XVI*, J.-C. Guy, ed., Sources Chrétiennes 474 (XV,7). Paris 2003.

- Les Constitutions Apostoliques. III. Livres VII et VIII.* M. Metzger, ed., SC 336, Paris 1987.
- NAU, F.: *La version syriaque de la première lettre de Saint Antoine.* In: *Revue de l'Orient Chrétien* 14, Roma 1909.
- Patrologia Graeca* 40. Parisiis – Ex Typis J-P. Migne, 1863.
- PLATONE: *Fedone*, (67a, 69 b-c), Milano 2000.
- RICH, A.D.: *Discernment in the Desert Fathers. Diakrisis in the life and thought of early Egyptian monasticism*, Milton Keynes 2007.
- RUBENSON, S.: *The Letters of St. Antony*, Lund 1990.
- SOLIGNAC, A.: *Sagesse. IV. Sagesse antique et sagesse chrétienne.* In: *Dictionnaire de spiritualité XIV.*, Paris 1990.

ThDr. PaedDr. Mgr. art. Peter Dufka, PhD., SJ
Facoltà di Scienze Ecclesiastiche Orientali
Pontificio Istituto Orientale
Piazza S. M. Maggiore 7, 00185 Roma, Italia
pdufka@orientale.it